Przemysław Terejko

Poszukiwanie implikatur konwersacyjnych na profilu facebookowym BBC News: gramatyka kognitywna Ronalda Langackera *versus* teoria znaczenia i kooperacji Paula Grice'a

Streszczenie

Założeniem dysertacji jest ukazanie gramatyki kognitywnej w kontekście pragmatycznych teorii językoznawczych i w odniesieniu do materiału językowego zaczerpniętego z jednego z portali społecznościowych – Facebooka. Przedmiotem badań jest zatem nowe, a zarazem unikalne środowisko komunikacyjne (Facebook), które – jak się spodziewamy – determinuje formę i treści językowe w nim stosowane. Nasze cele badawcze wynikają z założenia, iż każda teoria dążąca do ukazania języka w całej jego złożoności musi w konkretny sposób wyjaśniać także zjawiska natury pragmatycznej. Jako jeden ze swoich celów przyjmujemy zatem analizę terminów oraz konstruktów, za pomocą których globalna teoria języka, jaką jest gramatyka kognitywna, opisuje oraz wyjaśnia aspekty języka tradycyjnie uważane za pragmatyczne. Aby zawęzić nieco pole analizy, zdecydowaliśmy się skupić tylko na jednym zjawisku opisywanym w pragmalingwistyce – implikaturze konwersacyjnej. Poprzez jego analizę mamy nadzieję zogniskować naszą uwagę na konkretnych problemach stwarzanych przez unikalne cechy medium podczas interpretacji wyrażeń zależnych od kontekstu.

Drugim celem jest zatem sprawdzenie, czy i w jakim stopniu teoria Ronalda Langackera wpisuje się w tradycję pragmatyczną zapoczątkowaną przez Paula Grice'a – brytyjskiego filozofa języka, który jako pierwszy opisał implikatury oraz zasugerował sposób ich wyjaśnienia. Aby to osiągnąć, konieczna będzie dogłębna analiza założeń zarówno teorii implikatur, jak i innych koncepcji czerpiących inspirację z osiągnięć Brytyjczyka.

Kolejnym celem będzie weryfikacja zastrzeżeń niektórych badaczy co do uniwersalności teorii implikatur. Uczeni tacy jak Herring (2013) twierdzą, że teoria Grice'a, stworzona oryginalnie z myślą o tradycyjnych sposobach komunikacji, nie jest w stanie skutecznie wyjaśnić zjawisk zachodzących w alternatywnych mediach, na przykład w internecie. W naszym badaniu staramy się rozstrzygnąć tę kwestię poprzez zastosowanie teorii implikatur do analizy interakcji występujących w nowym środowisku komunikacyjnym

jakim jest Facebook. Oprócz tego, rozważymy możliwość zastosowania alternatywnego podejścia do problemu oferowanego przez gramatykę kognitywną.

Rozdział pierwszy ukazuje gramatykę kognitywną jako teorię języka, w której szczególny nacisk kładzie się na znaczenie. Główne założenia teorii Ronalda Langackera są przedstawione w formie problemowej, a kwestie takie jak realność psychologiczna, holizm, kształt gramatyki oraz struktury konceptualnej kontrastuje się z wcześniejszymi osiągnięciami gramatyki generatywnej rozwijanej przez Noama Chomsky'ego. Rozważania zaprezentowane w tym rozdziale należy traktować nie jako wprowadzenie do gramatyki kognitywnej, lecz jako zarysowanie tła badań przedstawionych w kolejnych rozdziałach oraz zasygnalizowanie tematyki i problemów w nich poruszanych.

Rozdział drugi kładzie nacisk na rolę pragmatyki w gramatyce kognitywnej. Przyjmujemy w nim, że teoria Langackera ma charakter globalny, a więc powinna wyjaśniać zjawiska językowe na każdym poziomie, również pragmatycznym. Naszym głównym celem jest zatem szczegółowy opis założeń oraz narzędzi oferowanych przez gramatykę kognitywną w tym kontekście. Rozdział rozpoczyna się od historycznego szkicu pragmatyki jako działu językoznawstwa. Następnie poruszona zostaje kwestia granicy pomiędzy semantyką a pragmatyką. Problem ten po raz kolejny służy przeciwstawieniu gramatyki kognitywnej, która nie widzi konieczności dokładnego rozdzielania obu aspektów znaczenia, z twierdzeniami generatywistów, dla których pragmatyka jest osobną gałęzią nauki zajmującą się problemami niebędącymi obiektem zainteresowania językoznawstwa. W kolejnej sekcji omówiona zostaje rola użycia języka w gramatyce kognitywnej. Okazuje się, że teoria w znacznej mierze bazuje na uzusie, czego dowodem jest fakt, że jest on źródłem struktury językowej, struktury gramatycznej, oraz że kształtuje je i wzmacnia. Ostatnią kwestią poruszaną w rozdziale drugim jest podejście gramatyki kognitywnej do problematyki dyskursu. Przedstawione są trzy narzędzia jakimi posługuje się Langacker – zdarzenie mowne, aktualna przestrzeń dyskursu oraz koncept tła. W ostatniej sekcji rozdziału staramy się wykorzystać dotychczasowe przemyślenia, w celu umieszczenia gramatyki kognitywnej w szerszym kontekście rywalizujących podejść do analizy dyskursu. Okazuje się, że dzięki swoim założeniom teoria Langackera może służyć jako pomost łączący dwie, potencjalnie sprzeczne szkoły analizy dyskursu i konwersacji.

Rozdział trzeci odwraca perspektywę i stara się ukazać gramatykę kognitywną z punktu widzenia tradycji pragmatycznej zapoczątkowanej przez Paula Grice'a. Dlatego też często pojawiają się w nim odniesienia do problemów poruszanych w poprzednich dwóch rozdziałach. Rozpoczynamy od krótkiego przedstawienia ogólnego zarysu teorii filozoficznej

Brytyjczyka, aby następnie przejść do opisu teorii znaczenia oraz konwersacji. Dużo miejsca poświęcamy tu analizie pojęć kluczowych nie tylko dla Grice'a, lecz także z punktu widzenia planowanej syntezy. Przy omawianiu teorii znaczenia skupiamy się zatem na pojęciu *what is said* oraz na jego trzech interpretacjach różniących się przede wszystkim zakresem dopuszczalnej ingerencji pragmatyki w ten tradycyjnie utożsamiany z semantyką koncept. W sekcji poświęconej teorii konwersacji przyglądamy się z kolei maksymom oraz problemom z ich sformułowaniem. W ostatniej sekcji zajmujemy się kontynuatorami tradycji Grice'a. Przedstawiamy trzy szkoły określane mianami neo-, post- i anty-Grice'owców oraz charakteryzowane przez zasięg tzw. parasola Grice'a (Levinson 2000) rozciągającego się nad nimi. Neo-Grice'owcy, reprezentowani przez Horna i Levinsona, rozwijali oryginalne idee Grice'a, wprowadzając tylko stosunkowo drobne zmiany. Post-Grice'owcy, do których zaliczamy Sperbera i Wilson, mimo akceptowania ogólnych założeń, takich jak definicja znaczenia nie-naturalnego, postulują znacznie dalej idące zmiany w oryginalnej teorii, jak choćby zmniejszenie liczby maksym do tylko jednej zasady relewancji. Anty-Grice'owcy zaś, na przykład Davis, całkowicie odrzucają pomysły Grice'a, uważając je za błędne i nieuzasadnione. Sekcja 3.3 może być traktowana jako podsumowanie części teoretycznej, gdyż rozważamy w niej możliwość zakwalifikowania gramatyki kognitywnej do któregoś z wyżej wymienionych obozów, odwołując się przy tym do problemów poruszanych we wszystkich trzech rozdziałach.

Rozdział czwarty powstał w oparciu o wnioski z rozważań teoretycznych zawartych w rozdziałach poprzednich. Jest to studium języka internetu, a dokładnie komentarzy użytkowników portalu społecznościowego Facebook pod filmem umieszczonym na profilu BBC News. Oprócz prezentacji i analizy materiału językowego, w rozdziale przedstawiamy Facebook jako nowe, nawet z punktu widzenia tak młodego medium jak internet, środowisko komunikacyjne. Posługujemy się klasyfikacją Susan Herring (2013), która określa wszystkie media społecznościowe mianem „zbieżnych mediów komunikacji internetowej" (CMCMC) charakteryzujących się wspólnotowym tworzeniem treści, dzieleniem się informacjami, współpracą oraz zwiększonym znaczeniem kontaktów społecznych. Okazuje się, że główną cechą takich mediów wpływającą na zachowania językowe użytkowników są niższe niż w tradycyjnej komunikacji akceptowalne standardy relewancji. Prowadzą one do zaburzenia struktury konwersacji, które stają się znacznie krótsze, fragmentaryczne, momentami nawet chaotyczne. Użytkownicy jednak stosują wachlarz strategii pozwalających im zachować konieczny poziom spójności. Najpopularniejszą okazało się umieszczanie imienia adresata wiadomości na początku tekstu poprzedzonego znakiem @. Innym aspektem, na który

zwracamy uwagę w badaniu, była obecność implikatur konwersacyjnych. Okazuje się, że ich ilość w kontekście całości zgromadzonego materiału jest stosunkowo mała, czego powodów dopatrujemy się między innymi w chaotyczności medium (niski poziom relewancji), tematyce rozmów (raczej poważna niż żartobliwa), braku dodatkowych informacji (anonimowość użytkowników). W ostatniej sekcji, wobec wniosku, iż teoria implikatur rzeczywiście nie radzi sobie z interakcjami zachodzącymi w wirtualnym świecie, rozważamy dostępną alternatywę, czyli podejście gramatyki kognitywnej. Okazuje się, że jeśli chodzi o modalność interakcji, teoria Langackera przedstawia większą elastyczność niż teoria implikatur. W związku z tym, uznajemy ją za lepsze narzędzie do wyjaśniania zjawisk zachodzących w komunikacji za pośrednictwem komputerów.

Przemysław Tereńko